

Preek van de leek

Doopsgezinde Singelkerk, Amsterdam, 5 november 2017

Voor wie wil je de naaste zijn? Dat is de kern van deze gelijkenis. Het is niet genoeg om te zeggen: heb uw naaste lief gelijk uzelf. Het is ook belangrijk bij jezelf na te gaan, wie je dan als je naaste beschouwt. Is de naaste alleen iemand uit je directe omgeving, je familie of vrienden? Of zijn je naasten ook mensen die heel anders zijn dan jij? De man die beroofd en gewond op de grond lag, wie was dat eigenlijk? Zagen de priester en de Leviet dat het niet één van hen was – en lieten zij hem daarom links liggen? Of was dat het niet? Voor de Samaritaan gold in elk geval, dat de gewonde er niet ‘één van de zijnen’ was. En dat is dan ook de kern van dit verhaal. Die kern is niet, dat de Samaritaan zich ontfermde over een gewonde man en hem overdroeg aan de goede zorgen van de herbergier. De kern is, dat hij dat deed voor iemand die anders was dan hij. De gewonde man – Jezus zegt het niet, maar we kunnen ervan uitgaan – was een Jood. En Samaritanen waren mensen op wie de Joden neerkeken – geen Joden, mensen met een raar geloof. En toch ontfermde de Samaritaan zich over de Jood. Met andere woorden: we moeten ons de vraag stellen, of we bereid zijn ons ook verantwoordelijk te voelen voor mensen die anders zijn dan wij.

Voor mensen die geboren zijn in landen met heel andere gewoonten dan wij. Voor mensen die een ander geloof hebben – of geen geloof. Voor mensen die weliswaar net als wij in Nederland zijn geboren, maar die lager zijn opgeleid, andere – of helemaal geen - kranten lezen, rare tv-programma's bekijken. Voor mensen die zich op social media helemaal

laten gaan en schelden op de hele wereld. Het is makkelijk om altijd in je eigen kring te blijven. Je kent de codes, je weet wat je aan elkaar hebt, je leest dezelfde boeken. Voor die naaste willen we best zorgen, als hij of zij het moeilijk heeft. U kent die tekst wel uit de rouwadvertenties, gericht aan de achterblijvenden: 'we staan om je heen'. Maar doen we dat ook bij mensen die niet in ons straatje passen? De uitdaging is niet om ons om onze naaste te bekommeren, als die naaste heel erg op ons lijkt. De uitdaging is om nieuwsgierig te zijn naar de ander. En dan bedoel ik niet: een verre reis maken en het reuze spannend vinden om je te begeven onder mensen die heel anders zijn dan wij. Een selfie met ze maken en die dan trots thuis te laten zien: kijk, ik had contact met de mensen daar! Nee, het gaat erom die anderen ook te zien als ze om ons heen wonen. Als ze zagezegd in onze comfortzone komen... Nieuwsgierig te zijn naar wat hen beweegt en 'om hen heen' te gaan staan als ze het moeilijk hebben.

En het gaat niet alleen om mensen uit andere landen, maar ook om mensen die in Nederland zijn geboren en die op een partij stemmen die jou absoluut niet zint en die onredelijk schelden op Twitter. Je hoeft niet goed te praten wat zij doen; je mag er best kritiek op hebben. Maar je moet hen wel zien staan. Wel het gesprek met hen aangaan. Want ze liggen misschien niet beroofd en gewond langs de weg, maar ze hebben het wel heel moeilijk. Ze zijn verontwaardigd en boos. Ik denk dat ze zich niet serieus genomen voelen, misschien zelfs in de steek gelaten.

Toen ik een jong meisje was, werd mijn vader heel erg ziek. Hij had een hersenbloeding gekregen. Mijn moeder, die lerares was, had haar handen vol aan de combinatie werk, man en twee kinderen en wist niet meer hoe ze het moest volhouden – en daar was Tante Johanna. Zij was

de moeder van een van de leerlingen in mijn moeders klas. En toen mijn ouders inzagen dat ze echt niet meer op die bovenwoning konden blijven, regelde zij de verhuizing naar een benedenhuis vlak bij haar. Ze ontfermde zich over mij, betrok me in haar gezin. Ze naaide jurkjes voor me, deed strikken in mijn haren. Ze gaf me boeketreeksboekjes. Alles wat een meisje leuk vindt. Tante Johanna was – maar daar kwam ik pas later achter – het schoolvoorbeeld van de barmhartige Samaritaan. Ze was Joods, had de oorlog overleefd als onderduikster en veel familieleden en vrienden waren vermoord. Alle reden om boos te zijn en je tegen de Nederlandse samenleving te keren, zou je zeggen – die hadden hen immers geen bescherming geboden. En alle reden om te denken: zorgen jullie nu maar eens voor mij. Maar dat deed ze niet. Ze ontfermde zich over ons gezin. Maar waarom deed ze dat? Waarom kon ze dat opbrengen? Ondanks alle verschrikkingen die zij had meegemaakt, kon zij zich verheugen in het geluk van ons gezin. Ook al waren wij niet Joods. Als ik vrolijk was, blij met haar gezelschap of met een nieuwe jurk – dan was zij het ook. Misschien gaf het haar gewoon een goed gevoel om de mensen om haar heen te verwennen. En dan stel ik mijzelf de vraag: waarom zou de Samaritaan die gewonde man geholpen hebben? Hij doet wel en ziet niet om. Hij vervolgt zijn reis. Hij verwacht blijkbaar niets terug. Sterker nog: hij is bereid om op zijn terugreis nog meer bij te dragen.

De gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan wordt wel aangehaald om te onderbouwen dat het Christelijk - of tenminste humaan - is om vluchtelingen op te vangen en eerste hulp te bieden. En ik denk dat de meesten van u dat net als ik ook zo voelen. De parabel nodigt immers uit om vol te houden, niet nonchalant en onverschillig voorbij te gaan. Het gaat om een daad van liefde. De liefde die oproept om in actie te komen.

Liefde die aanzet om goed te doen. Dat kan ik volgen. Maar de gelijkenis kan in mijn ogen geen model zijn voor de inrichting van de samenleving. Want moeten we ons niet ook afvragen waarom de leviet en de priester de man aan zijn lot overlieten? Wat voor reden hadden zij? Eigenlijk vind ik het jammer dat het verhaal daarop geen antwoord geeft. Wat voor reden hebben mensen om zich niets gelegen te laten liggen aan het lot van de ander?

U herinnert zich vast nog de afschuwelijke beelden uit Steenbergen, toen daar een avond was belegd over de komst van een asielzoekerscentrum. Ik ken die plaats goed, want mijn moeder komt er vandaan en een deel van mijn familie woont er. Aardige mensen. Toen ik die beelden zag dacht ik verbijsterd: wie zijn dat nou? Waarom zijn ze zó boos en bitter? Met mensen die zo onzeker zijn – en zich zo teleurgesteld voelen in de bescherming die de overheid hen biedt – met hen moeten we in gesprek. Ik wil weten wat hen ten diepste drijft om zich zo te laten gaan. Blijkbaar voelen ze zich in de steek gelaten door de overheid, door mensen zoals ik, die invloed hebben op het beleid en zich daarin grotendeels herkennen. Hebben ze het gevoel dat hun belangen en die van hun kinderen ondergeschikt gemaakt worden aan die van de vluchtelingen en migranten? Het gevoel dat de overheid op hun kosten de barmhartige Samaritaan uithangt?

Ik stel de vraag. Oranje in Drenthe, Steenbergen in Brabant, hoe kan het dat ik het antwoord niet ken. Heel simpel, omdat ik deze mensen eigenlijk nooit ontmoet. Dat geldt vrees ik voor heel veel politici en ambtenaren. We leven in onze eigen bubble van mensen die net zo zijn als wijzelf. Vroeger ontmoetten hoog en laag elkaar nog in de kerk, de vakbond of de sportclub van de eigen zuil. Ook die ordening is

verdwenen. Moeten wij niet veel meer ons best doen om anderen te ontmoeten? Echt anderen, mensen die anders denken en leven. Mensen van wie de wieg al generaties in Nederland heeft gestaan én de mensen die hier pas kort zijn. Moeten we niet met elkaar in gesprek gaan? Dat niet overlaten aan onze politici, maar zelf doen. Is dat niet de moeilijkste opdracht van een tijdsgewricht waarin grote groepen mensen zich over de wereld verplaatsen op zoek naar een veilige plek, op zoek naar een betere toekomst voor hun kinderen?

Een echte dialoog voeren, misschien de belangrijkste, moeilijkste opgave in een wereld waarin mensen zo door elkaar geschud zijn..... Maar een echt gesprek, een echte dialoog betekent ook dat we werkelijk in de ander geïnteresseerd zijn. Dat we luisteren en een poging doen de ander te begrijpen. Maar het moet geen eenrichtingsverkeer zijn. Ik verwacht wel dat de ander ook open staat voor mijn opvattingen en zorgen. Als ik het gesprek aanga met mijn naaste, als ik mij ontferm over een naaste, dan verwacht ik ook wel iets terug. Bereidheid van de andere kant. Ik ben nieuwsgierig naar wat u drijft en ik wil naar u luisteren. Maar dan verwacht ik ook wel dat u, als u hersteld en gesetteld bent, ook interesse heeft voor mij. Ik kan alleen maar tolerant en respectvol zijn als de ander dat ook is ten opzichte van mij, mijn opvattingen, mijn naasten. Een dialoog betekent ook niet dat je er van af moet zien om met vuur je eigen opvatting te verdedigen, of bereid moet zijn die voor de lieve vrede overboord te zetten. We zagen allemaal de beelden van hoe onze burgemeester Eberhard van der Laan dat deed. Was het niet prachtig om te zien hoe hij pal stond voor onze rechtstaat en haar wetten en voor het respect dat ook de volksvertegenwoordiger verdient.

Als voorzitter van het Nationaal Comité 4 en 5 mei probeer ik de dialoog te stimuleren tussen heel verschillende groepen mensen over vraagstukken van oorlog en vrede, de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder, over het belang van onze democratie en de rechtstaat, over vrijheid. Mijn grootste zorg is dat de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog niet voor verbinding zorgt maar juist een slijtzwam wordt tussen oude en nieuwe Nederlanders. Dat we gaan spreken over onze oorlog – en geen boodschap hebben aan de oorlogen waar anderen onder lijden of geleden hebben. Dat we geen boodschap meer hebben aan verhalen uit de mond van vluchtelingen die trauma's hebben van bombardementen en van de vlucht die ze hebben meegemaakt. En dat terwijl juist ook deze verhalen kunnen helpen bij het begrijpen van het verdriet en de trauma's van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Het verdriet om verloren, vermoorde familieleden is universeel en zou ons toch moeten aansporen om een arm om de schouder van de achterblijvers te leggen. Dat geldt ook voor onze militairen die zich dag in dag uit, overal ter wereld, inzetten voor vrede en veiligheid. Zij weten wat de mensen ter plaatse beleven, zij weten wat het is om een oorlog te voeren en mee te maken. Laten wij met elkaar, oude en nieuwe Nederlanders, hoogopgeleiden en lager opgeleiden, stedelingen en dorpingen, militairen en burgers al die ervaringen uitwisselen, elkaar troosten en er samen lering uit trekken. Daarom zou het geweldig zijn als het nieuwe kabinet instemt met ons verlangen om van 5 mei nu eindelijk eens een echte vrije dag te maken, gewijd aan de dialoog, aan de schoonheid van verdraagzaamheid, het compromis, de vrijheid. Dat we op 5 mei verhalen delen met elkaar over vrijheid. Dat we erbij stilstaan dat die vrijheid kwetsbaar is en niet vanzelfsprekend. Dat we stilstaan bij het belang van een goed functionerende vrije, democratische, rechtsstaat. Voor mensen die in het land waar ze vandaan komen geen democratie

kennen – en die het misschien helemaal geen handige regeringsvorm vinden. En ook voor al die mensen die zeggen dat ze het vertrouwen in onze democratie allang verloren zijn en dat politici allemaal zakkenvullers zijn.

Ik wil naar hen luisteren Maar dan moeten ze ook bereid zijn te luisteren naar wie zegt, dat we enorm trots mogen zijn op onze democratie. Luisteren, zelf ook even stil zijn. Zoals tijdens die indrukwekkende twee minuten stilte die we ieder jaar op 4 mei met elkaar beleven. Hier in Amsterdam op de Dam, maar tegelijkertijd op al die plekken in Nederland. 2 minuten stilte.

....

De barmhartige Samaritaan. Wie is onze naaste? Voor wie willen we de naaste zijn? Over wie ontfermen wij ons, als ze gewond en zonder geld op de grond liggen – of ziek zijn, of onzeker, of ongelukkig. Jezus zegt in die gelijkenis: vraag niet wie uw naaste is, maar wees het zelf. U hoort al aan wat ik zojuist verteld heb, dat ik dat een pittige opdracht vind. Maar ik zie wel, dat dat het uitgangspunt moet zijn. Misschien is dat het wel: begin met te geven – begin met nieuwsgierig zijn naar de ander.